

Patrycja Jalóbczyk-Adamczyk, María Teresa Puga

"Fernando VII", María Teresa Puga, Barcelona 2004 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 78, 213-218

2005/2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

M.T. Puga García, *Fernando VII*, Ariel, Barcelona 2004, ss. 292

W historiografii hiszpańskiej postać Ferdynanda VII, panującego w latach 1808-1833, przez długi czas traktowana była isticie po macoszemu. Nie znaczy to, by w XIX i XX w. nie powstawały prace historyczne na temat monarchy i jego rządów. Pisano wiele o samej postaci króla, jego osobowości, relacjach z rodzicami, z królewską parą Karolem IV Burbonem i Marią Ludwiką z Parmy, a także z Manuelem Godoyem. Szerzej zajmowano się również wybranymi zagadnieniami polityki Ferdynanda VII, szczególnie eksponując znaczenie kamaryli na dworze. Ogromna większość tych prac bardziej przyczyniła się do powstania swoistej „czarnej legendy” niż służyła przedstawieniu rzetelnego obrazu monarchy i jego panowania. Jeden z najpopularniejszych za życia władców iberyjskich, okrzyczany przez poddanych mianem *Upragnionego* i *Umiłowanego*, stał się *najbardziej oczernianym w całej historii Hiszpanii po swojej śmierci* (*Wstęp*, s. 9). Szczególnie złą prasę miał Ferdynand VII u XIX-wiecznych liberałów, którzy zarzucali panującemu niemal wszystko. Obarczano go odpowiedzialnością za katastrofalny stan kraju, za niezwykle trwałą i głęboką rozłam w społeczeństwie, w konsekwencji którego powstały dwie wrogie sobie Hiszpanie (konserwatywna i liberalna), ale także za zaniedbania w polityce zagranicznej, utratę kolonii czy upadek na arenie międzynarodowej. Nie dostrzegano przy tym złożoności całego ćwierćwiecza ani zmian, jakim podlegała polityka króla i jego ministrów. Polityki tej z całą pewnością nie da się określić mianem nieustannie absolutystycznej czy w każdym okresie jednakowo silnie antyliberalnej. Wychoząc z założenia, że monarcha pozostawał marionetką w rękach tworzących kamarylę doradców, nie analizowano realiów polityczno-gospodarczych, które stworzyła przede wszystkim wojna o niepodległość oraz kryzys finansowy, w jakim znalazł się kraj nie tylko w konsekwencji tej wojny, ale całej polityki Godoya. Nie dostrzegano, że peryferyjność Hiszpanii w Europie ukształtowanej na kongresie wiedeńskim była zarówno wynikiem błędów rządzących wówczas krajem, jak i nowego układu sił na kontynencie. Faktycznych i jedynych motywów postępowania Ferdynanda VII doszukiwano się wyłącznie w jego charakterze, chorobliwej wręcz nieufności oraz tchórzostwie, lekceważąc jednocześnie inne, obiektywne, niezależne od panującego przyczyny, wynikające ze struktury społecznej kraju, zakorzenionych tradycji czy sytuacji międzynarodowej.

Przełomem w badaniach nad epoką i postacią Ferdynanda VII stały się publikacje bądź autorstwa Federico Suáreza Verdeguera, bądź też prace powstające pod jego auspicjami w pampeluńskim Universidad de Navarra. Od połowy XX w. rozpoczęto tam realizację szeroko zakrojonego projektu, którego celem było wydanie źródeł z okresu panowania Ferdynanda VII. Przy tej okazji powstawały prace analityczne i monografie dotyczące różnorodnych zagadnień z epoki¹.

María Teresa Puga jest historykiem specjalizującym się w dziejach Hiszpanii XIX i XX wieku. Jest autorką wielu biografii, m.in. Izabeli II, Alfonsa XII oraz monarchów karlistowskich. Najważniejszą jednak część jej badań stanowi tematyka związana z okresem panowania córki Ferdynanda VII, Izabeli II, w tym problem i polityczne reperkusje jej małżeństwa. Celem opublikowanej w 2004 r. przez wydawnictwo „Ariel” biografii Ferdynanda VII było, zgodnie ze słowami autorki, prześledzenie przebiegu całego panowania, ale w sposób, który pozwoliłby wyjaśnić pochodzenie tak ogromnych oczekiwań wobec monarchy, zakończonych tak wieloma rozczarowaniami. Odrzucone więc zostały wszelkie, niejednokrotnie bezwarunkowo przyjmowane, stereotypy, zgodnie z którymi władca ten postrzegany jest jako hipokryta, człowiek wiarołomny, zdrajca, krzywoprzysięzca, okrutnik i sadysta (s. 9).

Biografia poprzedzona została krótkim, acz dosadnym w wymowie, prologiem F. Suáreza Verdeguera. Jest to jeden z ostatnich tekstów tego uczonego, duchownego, członka Opus Dei, spowiednika monarchów hiszpańskich (zmarł w grudniu 2004 r.). F. Suárez wskazał przede wszystkim na silne zakorzenienie i trwałość „czarnej legendy” Ferdynanda VII, misternie budowanej przez XIX-wiecznych liberałów hiszpańskich. Tym samym uzasadnił zarówno potrzebę kontynuowania poszukiwań i nowego odczytywania źródeł, jak i trafność podejmowania tematów biograficznych, opartych jednak na rzetelnych, wolnych od ideologicznych uprzedzeń, badaniach całościowych. Jest to rzeczywiście atutem prezentowanej pracy. Autorka sięgnęła bowiem do ważnych źródeł archiwalnych. Korzystała między innymi z przebogatych zbiorów archiwów madyryckich: Archivo Histórico Nacional, Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores, Archivo General de Palacio, Archivo de las Cortes Españolas, Archivo de la Real Academia de la Historia. Rzetelność badań potwierdza również wyko-

---

¹ Na szczególną uwagę zasługują: *Documentos del reinado de Fernando VII*, ed. de F. Suárez Verdeguer, t. 1-5, Pamplona 1970; F. Suárez Verdeguer, *La Pragmática Sanción de 1830*, Valladolid 1950; idem, *Martín de Garay y la reforma de Hacienda (1817)*, Madrid 1967; idem, *Estudios sobre las Cortes de Cádiz*, Pamplona 1968; M.C. Pintos Vieites, *La política de Fernando VII entre 1814 y 1820*, Pamplona 1956; C. Diz-Lois, *El Manifiesto de los Persas 1814*, Pamplona 1952; J.L. Comellas García-Llera, *Los realistas en el Trienio Constitucional (1820-1823)*, Pamplona 1963.

rzystanie diariuszy z sesji Korteżów, wspomnień i pamiętników, głównych tytułów prasowych z epoki oraz bogatej literatury uwzględniającej najnowszy stan badań.

Praca M.T. Pugi skonstruowana została zgodnie z klasyczną strukturą chronologiczną, co pozwoliło autorce zachować wyjątkową przejrzystość wykładu. Nie jest to biografia przyczynkarska w sensie dosłownym, nie można jej też uznać za biografię pełną. M.T. Puga skoncentrowała się na najważniejszych momentach z życia monarchy, starając się jednak uwypuklić tak sferę publiczną, jak i prywatną. Ponadto opowieść o losach i działaniach Ferdynanda VII osnuta została wokół najistotniejszych wydarzeń epoki. Polityka Napoleona wobec Hiszpanii, wojna o niepodległość na Półwyspie Iberyjskim, dążenia niepodległościowe w koloniach, narodziny liberalizmu w Hiszpanii i wreszcie polityka wielkich mocarstw europejskich posłużyły jako tło do przedstawienia postaci i wykorzystane zostały dla wyjaśnienia motywów postępowania monarchy, uwarunkowań polityki hiszpańskiej czy przyczyn upadku pozycji Hiszpanii na arenie międzynarodowej.

Wychodząc od okresu dzieciństwa panującego, M.T. Puga przedstawiła środowisko w jakim dorastał i edukację jaką otrzymał Ferdynand VII jako następcę tronu. Przybliżyła ponadto atmosferę dworu i wskazała na szczególną rolę jaką spełniał na nim faworyt pary królewskiej, Manuel Godoy. Kolejny rozdział poświęcony został Ferdynandowi jako Księżu Asturii (tytuł przynależny następcy tronu w monarchii hiszpańskiej). Autorka pokazała w tej części proces tworzenia się na dworze opozycji politycznej wobec M. Godoya i jej konsolidowania się wokół osoby Ferdynanda. Następne dwa rozdziały dotyczą polityki Napoleona wobec Hiszpanii w przeddzień inwazji na Półwysep Iberyjski, przełomowej roli wydarzeń 1808 r. w dziejach Hiszpanii oraz sytuacji w kraju w dobie wojny o niepodległość. Odrębny fragment autorka poświęciła okresowi niewoli Ferdynanda VII w Valençay, przedstawiła okoliczności w jakich nastąpił jego powrót do kraju w marcu 1814 r. oraz omówiła pierwsze decyzje polityczne podjęte jeszcze przed wjazdem do Madrytu. Odwołując się do ustaleń współczesnej historiografii (F. Suáreza, C. Diz-Lois, M. Artoli) M.T. Puga podkreśliła reformatorski charakter tzw. Manifestu Persów, skierowanego do monarchy w 1814 r. przez grupę deputowanych do Korteżów. Dokument, przez długi czas bardziej *cenzurowany niż znany* (s. 98), był bezpodstawnie wykorzystywany przez liberałów w XIX w. do udowadniania absolutystycznych, ultrakonserwatywnych dążeń monarchy i jego otoczenia. Także omawiając słynny dekret królewski wydany 4 maja 1814 r. w Walencji i anulujący wszystkie decyzje podjęte przez Kortezy w Kadyksie, autorka wskazała na jego powierzchowną znajomość w historiografii i niezrozumienie jego istoty. Odrzucenie reform, podjętych w Ka-

dyksie przez garstkę liberałów, nie było równoznaczne z powrotem do sytuacji sprzed 1808 r., określanej mianem *despotyzmu ministerialnego*. Przeciwnie, monarcha zapowiadał w dekrete zwołanie Kortesów i przeprowadzenie reform, ale zgodnych z tradycją polityczną monarchii hiszpańskiej i z jej fundamentalnymi prawami.

Kolejne trzy, najobszerniejsze, rozdziały poświęcone zostały wyraźnie dającym się wyodrębnić okresom właściwego panowania Ferdynanda VII (1814-1833). Autorka przedstawiła najpierw różne aspekty polityki wewnętrznej oraz sytuację w kraju w tzw. sześciolciu absolutnym (1814-1820). Uwypukliła przede wszystkim problem niestabilności ministerialnej: średnia kadencja kolejnych gabinetów nie przekraczała 6 miesięcy, co istotne jednak, monarcha nie był jedynym odpowiedzialnym za ten stan rzeczy. Autorka podkreśliła fakt istnienia silnej rywalizacji i walki politycznej między najzagorzalszymi zwolennikami zakonserwowania reżimu absolutnego w kraju a liberałami, dodajmy, że już wtedy mocno podzielonymi wewnątrz. Nie do końca usprawiedliwiona wydaje się nawet sama nazwa tego pierwszego okresu panowania Ferdynanda VII, który już wówczas nie był monarchą tak jednoznacznie absolutnym. Przeciwnie, próbował utrzymać równowagę polityczną między zwalczającymi się stronnictwami. Analiza dokumentów procesowych pozwoliła też autorce podważyć zakorzenione w historiografii przekonanie o krwawych represjach jakie w pierwszym okresie po powrocie Ferdynanda VII do kraju dotknęły liberałów i tzw. *afrancesados* (mianem tym określa się frankofilów, którzy w dobie wojny o niepodległość, poszukując szans na reformę kraju, uznali Józefa I Bonapartego królem Hiszpanii). W tym samym rozdziale M.T. Puga zakwestionowała polityczne wpływy kamaryli, wskazując, że mimo faktycznie negatywnej roli jaką spełniała, jej charakter był przede wszystkim towarzyski. Na koniec autorka wskazała na rosnące niezadowolenie, przede wszystkim wśród liberałów i wojskowych, czego wyrazem były kolejne (począwszy od 1814 r.) pronunciamientos, a także tworzenie się tajnych stowarzyszeń, które nasiliły swoją działalność w następnym okresie. W kolejnym rozdziale, obejmującym lata 1820-1823, omówiony został problem rewolucji 1820 r., ze szczególnym uwzględnieniem przyczyn jej wybuchu, celów oraz przebiegu. Przede wszystkim jednak autorka skoncentrowała się na przedstawieniu całego okresu tzw. trzylecia konstytucyjnego i wyjaśnieniu przyczyn krótkotrwałości reżimu liberalnego. Zwróciła uwagę na destrukcyjny z punktu widzenia interesów państwa brak jedności w liberalizmie hiszpańskim oraz nieumiejętność pozyskania monarchy i współpracy z nim. Równie istotne okazało się rozwiązanie sprawy hiszpańskiej na kongresie państw Świętego Przymierza w Weronie, w 1822 r. oraz podjęta w konsekwencji interwencja francuska w kwietniu 1823 r. Odrębny rozdział poświęcono

ostatniej dekadzie panowania Ferdynanda VII (1823-1833). Jest to okres najmniej znany i najbardziej bezpodstawnie oceniany w historiografii. Dobitym świadectwem odejścia od absolutyzmu i poszukiwania nowej koncepcji państwa były podjęte wówczas reformy administracyjne (np. utworzenie Rady Ministrów), uzdrowienie finansów publicznych i reorganizacja systemu bankowego (powstanie Banco Español de San Fernando), promocja rozwoju przemysłu i handlu. Autorka pokazała, że tzw. *ominosa década* (nieszczęśliwe, zgubne dziesięciolecie) w rzeczywistości miała wiele aspektów, ale cechą wyróżniającą ją w sposób szczególny był *umiarkowany charakter rządu oraz wyraźne i decydujące dążenie króla do reform* (s. 187).

W ostatniej części M.T. Puga wnikliwie przeanalizowała problem sukcesyjny wynikający z faktu, że Ferdynand VII nie posiadał męskiego potomka. Pokazała tworzenie się *partii karlistowskiej* wokół postaci brata królewskiego, infanta Carlosa Marii Isidro, podziały i rywalizacje na dworze królewskim oraz wzmożenie działalności liberałów, obawiających się radykalnego zwrotu politycznego po śmierci monarchy. Autorka wskazała też na próby rozwiązania kryzysu dynastycznego podejmowane przez Ferdynanda VII począwszy od 1829 r. (czwarte małżeństwo z księżniczką neapolitańską Marią Krystyną oraz Sankcja Pragmatyczna z 1830 r. anulująca prawo salickie w Hiszpanii).

Pracę zamyka epilog, którego autorem jest José Luis Comellas García-Llera. Skoncentrował się on na problemie ostatnich lat panowania Ferdynanda VII. Działania monarchy począwszy od 1826 r., a więc zbliżenie z politykami umiarkowanymi, czy to *realistas* czy liberałami, reformy w administracji, prawodawstwie i gospodarce wskazywały na wybór tzw. *trzeciej drogi*. Opierała się ona na zasadzie *złotego środka*: monarcha odrzucał zarówno radykalny liberalizm reprezentowany przez zagorzałych obrońców Konstytucji 1812 r., jak i ultrakonserwatyzm stronników absolutnej władzy królewskiej, legitymizowanej boskim pochodzeniem oraz autorytetem Kościoła. Okres ten, poza tym, że najmniej zbadany, jest też najtrudniejszy do oceny. Przede wszystkim okazał się brzemienny w skutki, bowiem Ferdynandowi VII nie udało się zapobiec wojnie domowej. Ponadto, z pewnością przeczy jednoznacznemu, utrwalonemu w historiografii wizerunkowi władcy absolutnego.

Biografia M.T. Pugi jest bardzo dobrze udokumentowana, do tego napisana żywym językiem, ubarwiona fragmentami korespondencji królewskiej, pamiętników z epoki oraz informacji prasowych. Autorka odwołała się do najnowszych ustaleń historiografii hiszpańskiej, rzetelnie konfrontując przeciwstawne i najbardziej kontrowersyjne oceny zarówno współczesnych, jak i świadków epoki. Zaletą pracy jest klarowność: autorce udało się przedstawić postać Ferdynanda VII i jego politykę wpisane w niezwykle skomplikowany i burzliwy

scenariusz pierwszego trzydziestolecia XIX w. w Hiszpanii. Całkowicie niezrozumiałe jest natomiast pominięcie wątków związanych z polityką zagraniczną monarchy. Tym bardziej, że jest to jeden z tematów szczególnie i długo zaniebdywanych w historiografii hiszpańskiej. Zupełnie marginalnie potraktowana też została kwestia relacji z koloniami i przywrócenia kontroli nad nimi. Wbrew utartym poglądom na temat powszechnego i trwałego kryzysu ekonomicznego, to właśnie za panowania Ferdynanda VII nastąpiło powolne jeszcze, ale wyraźne ożywienie i zapoczątkowany został proces industrializacji. Poszukując obiektywnego wizerunku władcy, warto zwrócić ponadto uwagę na rzadko podnoszoną wrażliwość Ferdynanda VII na sztukę: przyczynił się on do rozbudowy stolicy, wspierał uczonych, był hojnym mecenasem sztuki, położył podwaliny pod Muzeum Prado. Na koniec warto dodać, że praca została niezwykle starannie przygotowana do druku: doskonale zredagowana, zaopatrzona w kolorowe reprodukcje dobrej jakości z dokładnymi opisami, wydana na pięknym papierze, solidnie oprawiona. Tym samym zasługuje na miano godnej wizytówki znanego, barcelońskiego wydawnictwa naukowego.

Patrycja Jakóbczyk-Adamczyk

Małgorzata Delimata, *Dziecko w Polsce średniowiecznej*,
Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004, ss. 259

W polskiej historiografii brakowało dotychczas zwartych publikacji poświęconych pozycji i roli dziecka w polskim społeczeństwie w toku procesu dziejowego. Można mówić wręcz o deprecjonowaniu przez historyków zagadnień związanych z dzieciństwem. Problem materialnej i emocjonalnej egzystencji dzieci pojawiał się incydentalnie, zazwyczaj na marginesie szerszych rozważań². W ostatnich latach podjęto badania, których celem było zbadanie położenia dziecka w rodzinie i społeczeństwie w okresie staropolskim. Ich pokłosiem jest cenna ze względu na bogaty materiał ilustracyjny i antologię tekstów źródłowych praca D. Żołędź-Strzelczyk, *Dziecko w dawnej Polsce*, Poznań 2002 oraz będąca przedmiotem poniższych rozważań publikacja autorstwa Małgorzaty Delimaty.

---

² Zob. np. J. Tazbir, *Okrucieństwo w nowożytnej Europie*, Warszawa 1993; I. Turnau, *Ubiór w dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1991.